

FILOZOFICKÉ
CESTY Z NEISTOTY
—
PODOBY ZODPOVEDNOSTI

Lukáš Arthur Švihura (ed.)

Bratislava 2022

Slovenské filozofické združenie pri SAV
Filozofický ústav SAV
Katedra filozofie FF UPJŠ v Košiciach
Inštitút filozofie FF PU v Prešove

FILOZOFICKÉ CESTY Z NEISTOTY
-
PODOBY ZODPOVEDNOSTI

Lukáš Arthur Švihura (ed.)

Bratislava 2022

Zborník vedeckých príspevkov z výročnej medzinárodnej vedeckej konferencie SFZ pri SAV
Filozofické cesty z neistoty – podoby zodpovednosti
konanej online v dňoch 20. – 22. 10. 2021.

Editor: Mgr. Lukáš Arthur Švihura, PhD.

Recenzentky: prof. PhDr. Zlatica Plašienková, PhD.
doc. Andrea Javorská, PhD.

Obálka: Mgr. Lukáš Arthur Švihura, PhD.
doc. Mgr. Peter Kyslan, PhD.

Technická redakcia: Mgr. Lukáš Arthur Švihura, PhD.

Jazyková úprava: autori príspevkov

Vydalo: © Slovenské filozofické združenie pri SAV, Bratislava 2022

Tlač: Tlačiareň svidnická, s. r. o. Svidník

ISBN 978-80-974367-0-4
EAN 9788097436704

OBSAH

Predslov

Lukáš Arthur Švihura 6

~ I. ČASŤ ~

Odpovědnost v postmoderní době

Jaromír Feber 10

Od morálnej zodpovednosti k zodpovednosti filozofa

Jozef Sivák 22

Pandémia COVID-19 a zodpovednosť vedy

Adela Lešková Blahová 36

Granice w sztuce a odpowiedzialność

Dariusz Juruś 46

Zodpovednosť a spoločenský problém humanity v myslení Josefa Tvrdeho

Peter Mlynarčík 60

Koncept etickej zodpovednosti v diele Sørensa Kierkegarda

Katarína Pazderová 68

Koncepcja fenomenologii życia Anny-Teresy Tymienieckiej jako droga pokonywania egzystencjalnej niepewności człowieka. Zagadnienie odpowiedzialności

Magdalena Mruszczuk 78

Sloboda ako spoločenská zodpovednosť (aj) v kontexte sociálneho liberalizmu Johna Stuarta Milla

Jakub Švec 90

Koncept antropocénu ako potvrdenie Jonasovho konceptu zodpovednosti	
<i>Richard Šťáhel</i>	104

Patočkov negatívny platonizmus ako príklad inšpirácie k ceste ľudskej zodpovednosti	
<i>Zuzana Svobodová – Andrea Blaščíková</i>	116

„Starostlivosť o dušu“ ako forma zodpovednosti človeka v globalizovanom svete: K Patočkovej filozofii	
<i>Andrea Balážová</i>	126

~ II. ČASŤ ~

Fenomén otrasu v Patočkovej filozofii	
<i>Róbert Stojka</i>	140

Jean Paul Sartre na ceste k antitotalitarizmu	
<i>Daniela Kováčová</i>	152

A. Smith a S. J. Desnickij na (neistých) cestách ruskej filozofie dejín	
<i>Ondřej Marchevský – Sandra Zákatná</i>	162

Niektoré problémy československej filozofie dejín	
<i>Peter Kyslan</i>	176

Antropocén alebo kapitalocén – zlyhanie druhu alebo systému?	
<i>Katarína Podušelová</i>	188

Osoby bez minulosti	
<i>Andrej Rozemberg</i>	202

Individuum v rizikové spoločnosti	
<i>Martin Jiskra</i>	214

Maják uprostred mora	
<i>Lukáš Arthur Švihura</i>	226

ANTROPOCÉN ALEBO KAPITALOCÉN – ZLYHANIE DRUHU ALEBO SYSTÉMU?

Katarína Podušelová

ÚVOD

Upriamanie pozornosti na degradáciu životného prostredia v globálnom rozmere a kumulácia vedeckých poznatkov o tomto fenoméne zmenili celkový pohľad na úlohu, ktorú v týchto procesoch zohráva samotné ľudstvo. Pozornosť sa obrátila na negatívny dopad antropogénnych vplyvov na životné prostredie a volanie po zodpovednosti za vytváranie nerovnováhy v klimatickom systéme Zeme. Z tohto dôvodu vznikla potreba teoretického konceptuálneho myslenia, ktoré vychádza zo snahy uchopiť základnú myšlienku, že ľudstvo má schopnosť výrazným spôsobom meniť životné prostredie nielen vo svoj prospech, ale aj v neprospech až tak, že vstúpilo do novej geologicko-klimatickej epochy antropocén.

Toto tvrdenie spôsobilo vo vedeckých komunitách nielen rozruch, ale aj značný zmätok. Vedci dospeli ku konsenzu, že parametre klimatického systému Zeme sa v poslednom čase začali vyvíjať mimo spektra prirodzenej variability holocénu a uznali, že významnú úlohu v tomto posune zohráva práve ľudstvo (Issbemer, Léna 2018). Nedospeli však ku konsenzu pri definovaní antropocénu. Predmetom kritiky sa stali hlavne niektoré základné tézy¹ antropocénu, alebo datovanie jeho vzniku. Za adekvátnejší prístup navrhujú, hlavne vzhľadom k otázke zodpovednosti za klimatické zmeny, presunúť pozornosť z univerzalizovaného ľudstva, na fenomén prudkého rozvoja západnej civilizácie a jej sociálneho a ekonomického systému (Issbemer, Léna 2018). Upriamanie pozornosti na iné príčiny, ktoré majú antropogénny charakter, viedlo

---

¹ Za základnú tézu je možné považovať tvrdenie, že ľudstvo sa stalo dominantnou geobiofyzikálnou silou, ktorej pôsobenie na prirodzený stav Zeme prebieha omnoho rýchlejšie než prebiehajú jej vlastné fyzikálne procesy (Steffen et al. 2020). Kritika je zameraná práve na pojem ľudstva, ktorý koncepty prírodných vied nekonkretizujú. Ľudstvo je tu subsumované pod antroposféru, ktorú vedci skúmajú ako prírodný fenomén. Takýmto konceptom antropocénu potom chýba reflexia sociálnych, kultúrnych, ekonomických a politických nerovností, ktoré úzko súvisia s globálnymi zmenami.

k vzniku alternatívnych konceptov, napríklad kapitalocén, okcidentalocén, oligantropocén a mnoho ďalších. Tieto názvy vždy odzrkadľujú základnú ideu, z ktorej autori vychádzajú pri analýzach príčin globálnej environmentálnej krízy.

Príspevok skúma jeden z týchto konceptov, ktorým je kapitalocén a porovnáva ho s konceptami antropocénu.

INTERPRETAČNÉ ŠPECIFIKÁ

Oba koncepty antropocén, tak aj kapitalocén je možno považovať nielen za reakciu na environmentálny obrat v myslení ľudstva, ale aj za posun v paradigme, alebo dokonca zmenu paradigmy vo vedeckých prístupoch a teóriách.² Pri ich interpretácii je potrebné brať do úvahy viaceré hľadiská, ktoré umožňujú ich lepšie pochopenie a čiastočne zabraňujú ich dezinterpretácii.

Spoločným aspektom týchto konceptov je, že sa snažia uchopiť problematiku kritického stavu, ktorý ohrozuje zachovanie života na Zemi a predstavuje hrozbu sebazničenia ľudstva alebo znemožnenie zachovania civilizácie. Patria sem aj snahy vymedziť a navrhnuť možné riešenia. V rovine návrhov riešení sa už koncepty rozchádzajú, preto si táto oblasť vyžaduje osobitú pozornosť. Na to, aby sa dali a mohli riešenia aplikovať, je potrebná nielen hlboká integrácia poznatkov z prírodných vied, ale aj ich prepojenie s poznatkami spoločenských a humanitných vied o rozvoji a fungovaní ľudských spoločností (Steffen et al. 2018, s. 8253).

Pri týchto konceptoch nie je možné opomenúť to, že skôr než došlo k ich samotnému pomenovaniu, už tu existoval rozsiahly výskum, ktorý sa zaoberal ľudskou činnosťou a jej vplyvom na životné prostredie. Argumentačnú líniu konceptov tvorí význam rôznych typov antropogénnych vplyvov na globálne prostredie. Táto myšlienka je však oveľa staršia ako vznik samotných pojmov.³

---

² Autori, ktorí sa venujú výskumu konceptov antropocénu, hovoria, že uvedené koncepty predstavujú zmenu paradigmy. Napríklad Sabo a kol. uvádzajú, že už v období posunu paradigmy žijeme. Výskum globálnych zmien si vyžaduje nové výskumné metódy, ktoré by doplnili zaužívaný redukcionistický prístup. Analytický prístup je podľa nich stále vo vedách dôležitý, avšak zo zlučovania poznatkov o prvkoch zložitých systémov nezískame obraz týchto systémov ako funkčných integrovaných celkov, čoho dôsledkom je potom neúplný a fragmentovaný obraz sveta (Sabo a kol. 2020, s. 26).

³ O antropocéne hovoríme až od roku 2000. Avšak myšlienky, že ľudstvo môže mať dominantný vplyv na životné prostredie, alebo že Zem je integrovaný, samoregulačný systém tu boli už 70. rokoch 20. storočia. Zmena prístupu bola inšpirovaná

Oba koncepty rozpútali aj rozsiahle diskusie a spory o ich pomenovaní. Pri týchto konceptoch je možné sa zamyslieť nad otázkou: Čo je dôležitejšie: pomenovanie konceptu, alebo myšlienka ktorú reprezentuje? Môže byť vytvorenie a používanie pojmu strategické pri riešení problémov? V tomto zmysle majú tieto koncepty svoje kladné aj záporné stránky. Na jednej strane práve dôraz na nové pomenovanie umožnil značný posun výskumu v tejto oblasti. Na druhej strane vznikla rozsiahla kritika pomenovania týchto konceptov, napríklad v tom zmysle, že ich názvy stále podporujú antropocentrický postoj alebo zužujú interpretačný rámec ekologických a environmentálnych problémov (Eileen 2013). Okrem spoločných znakov majú koncepty antropocénu a kapitalocénu aj vlastné interpretačné špecifiká.

ANTROPOCÉN

Retrospektívny pohľad na konceptuálny vývoj antropocénu umožňuje identifikovať viaceré východiskové body, podľa ktorých sa už dá v tejto problematike orientovať. Základným hľadiskom je samotné uchopenie pojmu antropocén, ktorý má dve významové roviny, od ktorých potom závisí jeho samotná konceptualizácia.

Prvá významová rovina je v prírodných vedách, kde o antropocéne hovoríme ako o geologickom koncepte alebo o koncepte Systému Zeme.⁴ Ide o úplne rozdielne koncepty, a práve toto rozlíšenie mnohé interpretácie antropocénu často prehliadajú alebo dokonca ignorujú. Mnohí vedci z prírodných vied využívajú potenciál konceptu antropocénu a snažia sa prírodovedné fakty interpretovať v historickom, sociálnom, politickom, ekonomickom alebo antropologickom kontexte. Tento presah je nutné si uvedomiť, pretože ich analýzy a argumentácia sa nemusia zhodovať s tým, ako tieto fakty interpretujú humanitné a spoločenské vedy.

---

predovšetkým výskumom Medzinárodného programu geosféry a biosféry (IGBP) a perspektívami, ako bola napríklad Lovelockova hypotéza Gaia (Steffen 2015a).

⁴ Podľa Steffena v kontexte globálnych zmien Systém Zeme znamená vzájomne sa ovplyvňujúce fyzikálne, chemické a biologické cykly globálneho rozsahu (často nazývané biogeochemické cykly) a energetické toky, ktoré poskytujú podmienky potrebné pre život na planéte (Steffen 2015a).

Systém Zeme v spojení s konceptom antropocénu je uvedený s veľkými začiatočnými písmenami, čo je v súlade s rozhodnutím vedcov v rámci vednej disciplíny ESS. Vytvorenie podstatného mena Systém Zeme má zdôrazniť, že ide o pomenovanie jednej entity, nie skupiny podsystémov (Steffen 2015a).

Geologický antropocén je označenie pre koncept, výskumom ktorého sa zaoberá pracovná skupina pre antropocén (AWG). Orientuje sa predovšetkým na zmeny v stratigrafii Zeme. Náročnosť geologického konceptu antropocénu je v tom, že na rozdiel od doterajších výskumov, ktoré sa zaoberali predovšetkým prirodzenými príčinnými procesmi vývoja štruktúry Zeme, dominantným fenoménom, na ktorý sa vedci v rámci tohto konceptu orientujú, sú fyzikálne zmeny antropogénneho charakteru. Metódy, s ktorými vedci doteraz pracovali, si vyžadovali údaje, ktoré zachytávali dostatočne dlhé časové rozpätie, čo v prípade antropogénnych faktorov nie je možné. Vedecké odôvodnenie geologického antropocénu závisí od jasne stanoveného geologického signálu (GSSP). Osobitosť geologického antropocénu je v tom, že GSSP, ktorý je podmienený antropogénnymi procesmi, má oproti GSSP, ktorý je naviazaný na prirodzené procesy Zeme (takmer 4,5 mld. rokov), výrazne krátku dobu trvania. Okrem toho vrstvy tvorené antropogénnym vplyvom sú v súčasnosti v neustálom procese vývoja a mnohé špecifiká týchto vrstiev bude možné identifikovať až v budúcnosti (AWG 2019). Aktuálne sa členovia AWG zhodujú na tom, že najviac izochrónnych signálov spadá do polovice 20. storočia. Práve v tomto období sa podľa nich nachádzajú geologicky zástupné signály v nahromadených vrstvách, ktoré sa dajú merať. Tieto vrstvy vyplývajú z veľkého zrýchlenia, populačného rastu, industrializácie a globalizácie (AWG 2019).

V tejto rovine je geologický antropocén definovaný ako geochronologická jednotka. Inak povedané, antropocén je dejinný interval Zeme alebo nová geologická epocha v histórii planéty Zem, ktorá je vyjadrením geologickej jednotky času, procesov a vrstiev (Zalasiewicz, Waters 2020, Subramanian 2019). Podľa Maslina a Lewisa je možné uznať, že formálna geologická definícia antropocénu je len jednou z možných definícií antropocénu (Maslin, Lewis 2015, 110).

Koncept antropocénu, ktorý predstavuje nový stav v podobe Systému Zeme vznikol v rámci novej vedeckej disciplíny s názvom veda o Systéme Zeme (Earth system science - ESS), ktorej počiatky siahajú do 80. rokov 20. storočia. Zjednodušene povedané, jej vznik vyplynul z potreby porozumieť rozsahu a náročnosti globálnych zmien.

Podľa vedcov z ESS, vzhľadom na rozsah vplyvu ľudstva na Systém Zeme, už nie je možné používať tradičné metódy výskumu,

tradičné členenie poznatkov a jazyk, ktorým sme doteraz v environmentálnych vedách hovorili (Hamilton 2015, s. 105). Antropocén sa týka vplyvov človeka na Systém Zeme, nie na životné prostredie, a človek nemôže pochopiť vznik konceptu antropocénu bez pochopenia radikálne novej koncepcie Systému Zeme, ktorá sa objavila s ESS (Hamilton 2015, s. 105). Koncept antropocénu v tomto prípade zachytáva zmenený stav celkového Systému Zeme a jeho základom je, že ľudské konanie sa stáva kritickou silou vo vzájomných väzbách, bez ktorých už nie je možné vysvetliť alebo predpovedať to, ako sa tieto systémy budú správať (Kotchen 2007, s. 149). Ľudstvo už nie je len súčasťou biosféry a pasívnym pozorovateľom, ale podľa ESS sa samo stalo geobiofyzikálnou silou, ktorá kvalitatívne mení regulačné schopnosti Systému Zeme (Steffen 2020, s. 57).

Konceptuálne uchopenie antropocénu v humanitných a spoločenských vedách sa odlišuje v tom, že prírodné a spoločenské vedy majú rozdielne chápanie toho, ako a kedy ľudské aktivity ovplyvnili systémy Zeme. Humanitní a spoločenský vedci pristupujú ku konceptom antropocénu z omnoho širšej perspektívy, ktorá zahŕňa aj morálno-politické záujmy, vrátane rozdielnej zodpovednosti za klimatické zmeny, z ktorých vyplývajú budúce sociálne, ekonomické a politické dôsledky (Nichols, Gogineni 2018, s. 108). Okrem toho, humanitné a spoločenské vedy ponúkajú aj kritický pohľad na prírodovedecké koncepty antropocénu, ktoré poskytujú a podporujú zjednodušený pohľad na ľudstvo ako uniformnú masu. Týmto prístupom prírodné vedy zastierajú nielen kultúrne, politické a ekonomické rozdiely a nespravodlivosť, ale aj otázku zodpovednosti v rámci celého konceptu antropocénu.

KAPITALOCÉN

Kapitalocén ako teoretický koncept môžeme zaradiť do významovej roviny humanitných a sociálnych vied. Pojem kapitalocén vzniká v roku 2009 vo Švédsku na pozadí prác environmentálneho historika a profesora sociológie Jasona W. Moorea a Andreea Malma, ktorý názov kapitalocén vymyslel.⁵ Kapitalocén by mal predovšetkým spĺňať požiadavku kritickej reflexie antropocénu. Podľa Moorea „antropocén sa stal najdôležitejším a tiež najnebezpečnejším environmentálnym konceptom našich čias“ (Moore

---

⁵ Pozri: (Moore 2016a).

2016b). Podľa neho totiž koncept antropocénu síce objasňuje prebiehajúce globálne zmeny, ale zároveň mystifikuje históriu, ktorá im predchádzala (Moore 2016b). Moore nerozlišuje rozličné významy pojmu antropocén a hovorí len o dvoch konceptoch antropocénu. Podľa neho sú to geologický antropocén, pod ktorý subsumuje oba koncepty antropocénu ako v AWG, tak aj v ESS a populárny antropocén. Jeho kritika sa potom nezameriava na koncept geologického antropocénu,⁶ ale na koncepty antropocénu, ktoré sám nazýva výrazom populárne.⁷

Moore koncept kapitalocénu vymedzuje dvomi spôsobmi. Negatívnym vymedzením jeho významu, tzn. tým, čo kapitalocén nie je a pozitívnym, tzn. tým, čo kapitalocén je. Negatívne vymedzenie poukazuje na to, že kapitalocén: „Nie je náhradou za koncepty antropocénu v prírodných vedách. Nie je to argument, ktorý hovorí, že ekonomický systém poháňa planetárnu krízu, hoci ekonomika je kľúčová“ (Moore 2019). Kapitalocén je: „Spôsob chápania kapitalizmu ako prepojeného geografického a vzorového historického systému. Z tohto pohľadu je kapitalocén geopoetikou, ktorá umožňuje chápať kapitalizmus ako svetovú ekológiu moci, zisku, reprodukcie a produkcie v sieti života“⁸ (Moore 2019). Túto definíciu dopĺňa tvrdením, že kapitalocén je o historickom kapitalizme, ktorý je závislý od nájdenia a koprodukcii, tzv. lacnej prírody.⁹ Kapitalizmus je doslova zapojený do organizácie prírody, a preto je o tvorbe životného prostredia, nie o životnom prostredí (Moore 2015, s. 22). História pôvodu kapitalizmu je tak zároveň aj histó-

---

⁶ Geologický koncept antropocénu považuje Moore doslova za užitočný formálny koncept pre vedeckú komunitu (Moore 2016b).

⁷ Populárny antropocén je podľa Moorea na jednej strane spôsob uvažovania o pôvode a vývoji modernej ekologickej krízy a na druhej strane je len jedným z množstva konceptov, ktorých funkciou je popierať viacdruhové násilie, nerovnosť kapitalizmu a tvrdiť, že za problémy vytvorené kapitálom sú zodpovední všetci ľudia. Redukuje mozaiku ľudskej činnosti v sieti života na abstraktnú ľudskosť: homogénny pôsobiaci celok. Funkčnosť populárneho antropocénu Moore vidí v jeho plasticite, a v tom, že ľahko zapadá do pohľadu na populáciu, životné prostredie a históriu riadenú využívaním potravín a zdrojov, pričom abstrahuje triedu, impériá, mocenské a výrobné vzťahy. Nerovnosť, komodifikácia, imperializmus, patriarchát, rasové formácie sú zámerne v tomto koncepte odstránené, alebo ak sú náhodou uznané, tak len ako okrajová záležitosť (Moore 2016b, Moore 2015). K populárnemu antropocénu môžeme rátať aj snahy prírodovedcov interpretovať vedecké fakty v humanitno-spoločenskom kontexte.

⁸ Sieť života – príroda ako celok, vzájomné dialektické prepojenie jej biotických a abiotických častí (Moore 2015, s. 14).

⁹ Pozri: (Moore 2015, s. 7-14).

riou pôvodu ekologickej krízy (Moore 2017, s. 3). Z celého definičného rámca kapitalocénu, je dôležitá hlavne jeho kritika antropocénu.

Prvý argument je zameraný na kritiku konceptu antropocénu, ktorý sa na históriu ľudstva díva sploštene. Kapitalocén vypovedá o tom, že „ekologická kríza moderného sveta má korene v piatich storočiach kapitalistického rozvoja“ (Moore, Patel 2017). Toto datovanie vzniku kapitalocénu sa odlišuje od datovania, ktoré spočiatku navrhovali vedci z ESS.¹⁰ Moore poukazuje na to, že začiatok antropocénu okolo roku 1800 zakrýva to, že deštruktívny vzťah k prírode nezačal priemyselným kapitalizmom, ale jeho predchodcom, ktorým je obchodný kapitalizmus rozvíjajúci sa v šestnástom storočí (Bonneuil, Fressoz 2016, 197). Moore toto datovanie ešte posúva. Podľa neho raný kapitalizmus a s ním aj vzťahy, ktoré formujú prírodné prostredie, vznikajú už v roku 1450. V tomto období začína vzostup kapitalizmu spolu s nekončnou akumuláciou kapitálu, ktorú umožňuje lacná príroda. Už v tomto období si kapitál, veda a impérium privlastňujú prírodu, ktorá sa stáva produktívnou silou (Moore 2015, s. 24-26). Za vznik tzv. lacnej prírody môže domýšľavosť kapitalizmu, ktorá mu umožňuje robiť si s prírodou, čo sa mu zachce. Príroda sa stala vonkajšou záležitosťou, ktorú možno kódovať, kvantifikovať a racionalizovať (Moore 2015, s. 14). Z uvedeného vyplýva, že počiatok epochy globálnych zmien by mal byť naviazaný na posun v sociálno-prírodných vzťahoch, ktoré začali obchodným kapitalizmom, a nie na priemyselnú revolúciu alebo spaľovanie fosílnych palív.

Ďalším argumentom je, že zelené myslenie (Green Thought)¹¹ nedokáže vystúpiť z binárneho chápania vzťahu človek/príroda a zároveň nie je ochotné považovať ľudské organizácie, predovšetkým kapitalizmus, za súčasť prírody (Moore 2017, s. 2).

V tomto zmysle sa Moore najskôr zamýšľa nad spôsobom, akým uvažujeme a ako sa snažíme teoreticky vyriešiť naše problémy. Námietky vznáša proti samotnej konceptualizácii, ktorá sa podľa neho v určitých prípadoch stala doslova módnou záležitosťou. Z jeho pohľadu sa konceptualizácia antropogénnych vplyvov s názvom antropocén stala natoľko populárna, že nadobudla široké

---

¹⁰ Návrh datovania začiatku antropocénu bol určený vznikom priemyselnej revolúcie okolo roku 1750 až 1800 (Steffen et al. 2011). Neskôr vedci posunuli toto datovanie do polovice 20. storočia.

¹¹ Pozri: (Moore 2015, s. 44-47).

spektrum interpretácií (Moore 2015, s. 173). Problém vidí aj v jazyku, ktorý využívame pri interpretácii vzťahov spoločnosti a prírody, pretože od spôsobov, ako ho používame, závisí šírenie nových myšlienok a pomenovanie problému, ktoré smeruje myslenie a stratégie (Moore 2019). Podľa neho jazyk antropocénu usmerňuje myslenie k tomu, že „planetárna kríza je viac-menej prirodzeným dôsledkom ľudskej povahy – ako keby dnešná klimatická kríza bola záležitosťou ľudí, ktorí sú ľuďmi, rovnako ako hady budú hadmi a zebry budú zebami“ (Moore 2019). Vzniká tu dojem, že v ľudskej prirodzenosti je niečo deštruktívne. Aj podľa Royleovej je antropocénny naratív politicky výrazne problematický. Ak hovoríme, že za antropocén môže ľudstvo, potom je v ľudskej podstate niečo zvrátené a bolo nevyhnutné, že sme sa dostali do antropocénu. Keďže s ľudskou prirodzenosťou môžeme urobiť len veľmi málo, otvára sa tým cesta k drastickým opatreniam alebo opatreniam, ktoré môžu mať nezamýšľané dôsledky, napríklad geoinžinierstvo (Royle 2016, s. 71). To komplikuje aj postoj k otázkam zodpovednosti.

V súvislosti s myslením a jazykom v konceptoch antropocénu vidí Moore ešte jeden problém, a to, že sme stále nevystúpili zo vžitého karteziánskeho dualizmu. Práve kapitalizmus využíva toto myslenie na oddelenie prírody od spoločnosti. Súčasný stav sveta nie je výsledkom ľudstva ako geobiofyzikálnej sily, ale vyčerpaním prírody ako lacného zdroja (Moore 2016b). Globálne zmeny si vyžadujú postkarteziánsky svetonázor a nový konceptuálny slovník. Z filozofického hľadiska je možné uznať ľudstvo ako druh v sieti života, ale v pojmoch, metodologických rámcoch, analytických stratégiách, naratívnych štruktúrach sa ľudská činnosť stále považuje za oddelenú a nezávislú (Moore 2015, s. 174). Riešenie vidí Moore v sieti života, ktorá zachytáva nebinárny vzťah života k tvorbe života. Zem, ktorá je oikos siete života, tvorí vzájomná vnútorná dialektická jednota ľudských a neľudských prvkov. V tomto zmysle nie je kapitalizmus ako ekonomicko-politický systém kompatibilný s imperatívom prežitia, a preto musí zaniknúť (Moore 2016b). Toto tvrdenie neplatí pre geologický antropocén, ktorý tu bude aj mnoho tisícročí po kapitalizme, pretože podmienky prebiehajúceho planetárneho posunu budú formovať podmienky ľudskej organizácie skutočne ešte veľmi dlho (Moore 2016b). Kapitalocén ako koncept nie je náhradou za antropocén. Skôr vŕhajú do diskusií o globálnych zmenách ďalší z atribútov,

ktoré pomáhajú uchopiť komplexnú problematiku antropocénu ako fenoménu, s ktorým doteraz ľudstvo nemá skúsenosť.

ZÁVER

Príspevok poukázal na viaceré špecifiká, ktoré spôsobujú pri interpretácii konceptov antropocénu a konceptu kapitalocénu značné problémy. Koncepty antropocénu pracujú s tézou, že ľudstvo sa stalo dominantnou geobiofyzikálnou silou, ktorej pôsobenie na prirodzený stav Zeme prebieha omnoho rýchlejšie než prebiehajú jej vlastné fyzikálne procesy. Toto tvrdenie prírodných vied vyvolalo vlnu kritiky, ktorá sa týka hlavne toho, že z ľudstva sa stala abstraktná veličina totožná s prírodnými silami. Z pohľadu humanitných a sociálnych vied, tvrdenia prírodných vied nie sú také priamočiare. Ambícia prírodovedcov subsumovať ľudstvo pod antroposféru zastiera široké spektrum rozdielov, ktoré existujú naprieč ľudskými spoločnosťami, ale aj otázku zodpovednosti za klimatické zmeny. Z ľudstva ako geobiofyzikálnej sily alebo z antroposféry nie je možné vyvodzovať akúkoľvek formu zodpovednosti. V rámci kritiky preto vznikajú koncepty, ktoré poukazujú na rôzne príčiny, ktoré majú antropogénny charakter. Jedným z nich je aj teoretický koncept kapitalocénu.

Koncept kapitalocénu vychádza z predpokladu, že prechod do novej geologickej epochy nie je dôsledkom činnosti ľudstva ako abstrakcie, pretože pokiaľ ide o klimatické zmeny, nemajú na nich všetci ľudia rovnaký podiel. Geologický antropocén je skôr dôsledkom systémovej krízy. V koncepte kapitalocénu vystupuje ako hlavná príčina environmentálnych zmien kapitalizmus, nie však ako ekonomicko-politický systém, ale ako spôsob organizácie prírody. Kapitalizmus ako spôsob organizácie prírody je do prírody včlenený a spolu so spoločnosťou vytvára dialektický vzťah ľudského a neľudského na Zemi.

Literatúra

- AWG (2019): Anthropocene working group. *Quaternary.stratigraphy.org* [online]. Dostupné na: <http://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene/> (Dátum návštevy: 7. 10. 2021).
- BONNEUIL, CH., FRESSOZ, J. B. (2016): *THE SHOCK OF THE ANTHROPOCENE – The Earth, History and Us*. London: Verso.

- EILEEN, C. (2013): The poverty of our nomenclature. *Environmental Humanities*, 3 (1), 129-147 [online]. Dostupné na: <https://read.dukeupress.edu/environmental-humanities/article/3/1/129/8096/On-the-Poverty-of-Our-Nomenclature?searchresult=1> (Dátum návštevy: 5. 10. 2021).
- HAMILTON, C. (2015): Getting the Anthropocene so wrong. *The Anthropocene Review*, 2 (2), 102-107 [online]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2053019615584974> (Dátum návštevy: 12. 10. 2021).
- ICS (2021): Global Boundary Stratotype Section and Points. *Stratigraphy.org* [online]. Dostupné na: <https://stratigraphy.org/gssps/2021> (Dátum návštevy: 4. 10. 2021).
- ISSBEMER, L. R., LÉNA, P. (2018): Anthropocene: the vital challenges of a scientific debate. *The UNESCO Courier*, 2, 7-10 [online]. Dostupné na: <https://en.unesco.org/courier/2018-2/anthropocene-vital-challenges-scientific-debate> (Dátum návštevy: 10. 10. 2021).
- KOTCHEN M. J. (2007): Meeting the challenges of the anthropocene: Towards a science of coupled human–biophysical systems. *Global Environmental Change*, 17 (2), 149-151 [online]. Dostupné na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.165.8291&rep=rep1&type=pdf> (Dátum návštevy: 5. 10. 2021).
- MASLIN, A. M., LEWIS, S. (2015): Anthropocene: Earth System, geological, philosophical and political paradigm shifts. *The Anthropocene Review*, 2 (2), 108-116 [online]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2053019615588791> (Dátum návštevy: 8. 10. 2021).
- MOORE, W. J. (2015): *Capitalism in the Web of Life, Ecology and the Accumulation of Capital*. London: Verso.
- MOORE, W. J. (2016a): Acknowledgments. In: Moore, W. J. (ed.): *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. US, Oakland: PM Press.
- MOORE, W. J. (2016b): Name the System! Anthropocenes & the Capitalocene Alternative. *Jasonwmoore.wordpress.com* [online]. Dostupné na: <https://jasonwmoore.wordpress.com>

- ore.wordpress.com/2016/10/09/name-the-system-anthropocenes-the-capitalocene-alternative/ (Dátum návštevy: 14. 9. 2021).
- MOORE, W. J. (2017): The Capitalocene, Part I: on the nature and origins of our ecological crisis. *The Journal of Peasant Studies*, 44 (3) [online]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03066150.2016.1235036> (Dátum návštevy: 15. 9. 2021).
- MOORE, W. J., PATEL, R. (2017): Unearthing the Capitalocene: Towards a Reparations Ecology. *ROAR*, (7) [online]. Dostupné na: <https://roarmag.org/magazine/moore-patel-seven-cheap-things-capitalocene/> (Dátum návštevy: 4. 10. 2021).
- MOORE, W. J. (2019): Who is responsible for the climate crisis – It's not the failure of species, it's the failure of a system? *Maize.io* [online]. Dostupné na: <https://www.maize.io/magazine/what-is-capitalocene/> (Dátum návštevy: 4. 10. 2021).
- NICHOLS, K., GOGINENI, B. (2018): The Anthropocene's dating problem: Insights from the geosciences and the humanities. *The Anthropocene Review*, 5 (2), 107-119 [online]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2053019618784971> (Dátum návštevy: 5. 10. 2021).
- ROYLE, C. E. (2016): Marxism and the Anthropocene. In: *International Socialism*, (151), 63-84 [online]. Dostupné na: <http://isj.org.uk/marxism-and-the-anthropocene/> (Dátum návštevy: 5. 10. 2021).
- SABO, P. a kol. (2020): *Úvod do systémovej ekológie I*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- STEFFEN, W. (2015a): The Evolution of Earth System Science. *Futureearth.org* [online]. Dostupné na: <https://futureearth.org/2015/12/14/the-evolution-of-earth-system-science> (Dátum návštevy: 12. 10. 2021).
- STEFFEN, W. (2015b): How do you conceptualise Earth as a system? *IGBP.net* [online]. Dostupné na: <http://www.igbp.net/news/features/features/reflectionsonearthssystemscience.5.950c2fa1495db7081ecdc.html> (Dátum návštevy: 12. 10. 2021).
- STEFFEN, W. et al. (2011): The Anthropocene: conceptual and historical perspectives. In: *Philosophical Transactions of The Royal*

- Society A*, (369), 842-867 [online]. Dostupné na: <https://royal-socie-typublis-hing.org/doi/pdf/10.1098/rsta.2010.0327> (Dátum návštevy: 10. 10. 2021).
- STEFFEN, W et al. (2018): Trajectories of the Earth System in the Anthropocene. *PNAS*, 115 (33), 8252-8259 [online]. Dostupné na: <https://www.pnas.org/content/115/33/8252> (Dátum návštevy: 12. 10. 2021).
- STEFFEN, W. et al. (2020): The emergence and evolution of Earth System Science. *Nature Reviews Earth & Environment*, 1, 54-63 [online]. Dostupné na: <https://www.nature.com/articles/s43017-019-0005-6> (Dátum návštevy: 12. 10. 2021).
- SUBRAMANIAN, M. (2019): Anthropocene now: influential panel votes to recognize Earth's new epoch. *NATURE News* [online]. Dostupné na: www.nature.com/articles/d41586-019-01641-5 (Dátum návštevy: 7. 10. 2021).
- ZALASIEWICZ, J., WATERS, C. (2020): The Anthropocene. In: *Geologic Time Scale 2020*, 2 [online]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-824360-2.00031-0> (Dátum návštevy: 7. 10. 2021).

Resumé

Anthropocene and capitalocene are theoretical concepts that have emerged in response to the deteriorating ecological and environmental living conditions on Earth. In the article, the author introduces the basic starting points of these concepts, which result in different views on the causes of climate change. At the same time, it seeks to highlight the specificities that can be considered key to the work on environmental responsibility and justice in this area. The aim of the paper is not only to point out the differences between these concepts, but also their possible common aspects.

Keywords: Anthropocene – Capitalocene – Responsibility – Humankind – Capitalism

---

Tento text vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0072/21: *Úlohy politickej filozofie v kontexte antropocénu.*

Mgr. Katarína Podušelová

Filozofický ústav SAV, v. v. i.
Klemensova 19

813 64 Bratislava, SR
e-mail: katarina.poduselova@savba.sk